

A topographic map of the Carpathian Basin, showing the region's terrain with color-coded elevations from green (low) to brown (high). The map includes major rivers and political boundaries. The text is overlaid on the upper portion of the map.

A Kárpát-medence földrajza

**Természet, társadalom,
gazdaság, néprajz**

A Kárpát-medence földrajza

Természet, társadalom,
gazdaság, néprajz

Monográfia

A kötet elkészítését támogatta:

BETHLEN GÁBOR

Alap

Az e-kötet megjelenését támogatta:

A Kárpát-medence földrajza

Természet, társadalom,
gazdaság, néprajz

Monográfia

Szerkesztette:

Molnár József és Papp Géza

Termini Egyesület – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Budapest–Beregszász

ETO: 911.2(4-11)
K 22

A kötet egy évtizeddel követi az Akadémiai Kiadó gondozásában napvilágot látott azonos című, a témában készült eddigi legnagyobb szabású összefoglalást. A munka célja nem a nevezett műnél mélyebb és alaposabb elemzés készítése volt, inkább egy olyan összeállítás, amely kisebb terjedelmével és kevésbé szakmai nyelvezetével az érdeklődők szélesebb köre számára jelenthet élvezhető olvasmányt, valamint részévé válhat a térség felsőoktatási intézményeiben oktatott Kárpát-medence földrajza kurzus ajánlott irodalmának.

Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Tudományos Tanácsa (2022.06.28., 5. számú jegyzőkönyv).

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi és Turizmus Tanszéke, valamint
Kiadói Részlege közreműködésével.

Szerkesztő: Molnár József, Papp Géza

Szerzők: Andrik Éva, Bálint Lajos, Berghauer Sándor, Cserniczkó István, Csoma Zoltán, Csorba Péter, Dávid Lóránt Dénes, Dobos Endre, Dövényi Zoltán, Fodor Gyula, Gönczy Sándor, Hadnagy István, Horvát Dániel, Kész Barnabás, Kész Margit, Kocsis Károly, Kohut Erzsébet, Kolozsvári István, Makay Zsuzsanna, Marselek Sándor, Molnár D. István, Molnár Ernő, Molnár Ferenc, Molnár József, Papp Géza, Remenyik Bulcsú, Tátrai Patrik, Vince Tímea, Wéber András

Lektorálta:

Dr. Kiss Tímea (Szegedi Tudományegyetem),
Dr. Pénzes János (Debreceni Egyetem)

Műszaki szerkesztés: Papp Géza
Korrektúra: Sin Edina
Borítóterv: Molnár D. István
A kiadásért felel: Dobos Sándor

A monográfia fejezeteinek tartalmáért kizárólag a szerzők felelnek.

ISBN 978-615-81834-4-4

© A szerzők, 2022
© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2022

Tartalom

ELŐSZÓ (*Orosz Ildikó*)

1. TERMÉSZETI VISZONYOK

1.1. A Kárpát-medence fogalma, lehatárolása, földrajzi fekvése	(<i>Molnár József</i>)	13
1.2. A Kárpát-medence földtani viszonyainak áttekintése	(<i>Gönczy Sándor</i>)	19
1.2.1. A Kárpát-medencét alkotó földtani egységek kialakulása		20
1.2.2. A medencealakulás, illetve a Kárpátok kialakulásának kezdete		23
1.2.3. A már egységesült medence fejlődése a Kárpátok vonulataival együtt		26
1.2.4. Északnyugati-Kárpátok		29
1.2.5. Északkeleti-Kárpátok		31
1.2.6. Keleti-Kárpátok		34
1.2.7. Déli-Kárpátok		35
1.3. Természetes felszínalakulás a Kárpát-medencében	(<i>Gönczy Sándor</i>)	40
1.3.1. A Duna–Tisza-medence		40
1.3.2. Duna–Morva–Rába-medence		41
1.3.3. Az Erdélyi-medence		42
1.3.4. Északnyugati-Kárpátok		44
1.3.5. Északkeleti-Kárpátok		48
1.3.6. Keleti-Kárpátok		52
1.3.7. Déli-Kárpátok		53
1.3.8. A Bánsági-hegyvidék		54
1.3.9. Erdélyi-szigethegység		55
1.3.10. Dunántúli-középhegység		57
1.4. Ásványi kincsek	(<i>Gönczy Sándor</i>)	60
1.5. Éghajlati sajátosságok	(<i>Hadnagy István</i>)	74
1.5.1. A Kárpát-medence éghajlatának múltja		74
1.5.2. A Kárpát-medence éghajlatát meghatározó tényezők		75
1.5.3. A Kárpát-medence éghajlati körzetei és azok jellemzői		78
1.5.4. Az éghajlati elemek idő- és térbeli változása		84
1.5.4.1. A napsugárzás és napfénytartam		84
1.5.4.2. A levegő hőmérséklete		85
1.5.4.3. A légnyomás és szél		87
1.5.4.4. A felhőzet és a köd		89
1.5.4.5. A légnedvesség és csapadék		90
1.5.4.6. Az időjárási szélsőségek jellemzői		92
1.5.5. A Kárpát-medence éghajlatának várható változása		94
1.6. A Kárpát-medence vízrajza	(<i>Vince Tímea</i>)	99
1.6.1. Folyókák		99

1.6.1.1. A Duna vízrendszerének jellemzése	99
1.6.1.2. Folyószabályozás	103
1.6.2. Állóvizek	107
1.6.3. Felszín alatti vizek	111
1.7. A térség élővilága	116
1.7.1. A Kárpát-medence növényföldrajza (<i>Kohut Erzsébet – Andrik Éva</i>)	116
1.7.1.1. A Kárpát-medence természetes növénytakarójának kialakulása	116
1.7.1.2. Növényföldrajzi alapfogalmak	117
1.7.1.3. Flóraelemek	118
1.7.1.4. Bennszülött (endemikus) fajok a Kárpát-medencében	121
1.7.1.5. Reliktumfajok a Kárpát-medencében	122
1.7.1.6. A Kárpát-medence növényföldrajzi felosztása	124
1.7.2. A Kárpát-medence állatföldrajzi jellemzői (<i>Kolozsvári István</i>)	130
1.8. A Kárpát-medence talajai (<i>Dobos Endre – Csoma Zoltán – Molnár Ferenc</i>)	137
1.8.1. A talajok jelentősége a Kárpát-medence népeinek életében	137
1.8.2. A Kárpát-medence talajtakarója	138
1.8.3. A Kárpát-medence talajai	140
1.8.3.1. Histosol (Láptalajok)	140
1.8.3.2. Leptosols, Umbrisols (közethatású talajok)	142
1.8.3.3. Vertisols (duzzadó agyagtalajok)	144
1.8.3.4. Gleysol (réti talajok)	147
1.8.3.5. Chernozems (mezőségi talajok – csernozjomok)	148
1.8.3.6. Calcisols (karbonáttalajok)	150
1.8.3.7. Arenosol (homoktalajok)	152
1.8.3.8. Fluvisols (öntéstalajok, hordaléktalajok)	155
1.8.3.9. Regosols (földes kopár)	157
1.9. Tájszerkezet és tájtervezés (<i>Csorba Péter – Dávid Lóránt Dénes</i>)	159
Bevezetés	159
1.9.1. A tájhatárok megállapítása	159
1.9.2. Tájbeosztás térképek a 2018-ban kiadott Magyarország Nemzeti Atlaszában	160
1.9.2.1. A magasabb rendszertani szintek	162
1.9.2.2. Korábbi nagytájaink helye az új taxonómiai rendszerben	163
1.9.3. A tájak működését, azaz anyag- és energia-háztartását jelző indikátorok	165
1.9.3.1. Tájszintű anyag- és energiaforgalom vizsgálatok	166
1.9.3.2. A táji anyag- és energiaforgalom lehetséges indikátorai	168
1.9.3.3. A javasolt indikátorok összegzése	172
1.9.4. Tájtipizálás	173
1.9.4.1. A tájtipológia rendező elvei	173

1.9.4.2 Kísérletek az egységes európai tájtipizálási rendszer kialakítására	174
1.9.5. A tájtervezés tájföldrajzi alapjai	177
1.9.5.1. A táj tervezésének indokoltsága	178
1.9.5.2. A fenntartható tájak tervezésének előfeltételei	181
1.9.5.3 A funkcionális folt-folyosó-mátrix rendszer kutatásának legfontosabb eredményei	183
1.9.5.4. A tájmetria és a tájtervezés	187
1.10. Környezetvédelem a Kárpát-medencében (<i>Vince Tímea</i>)	191
1.10.1. Környezeti problémák	191
1.10.1.1. A levegő állapota	191
1.10.1.2. A vizek állapota	193
1.10.1.3. A talajok állapota	196
1.10.1.4. Hulladéktermelés és kezelés	197
1.10.2. Természetvédelem	199

2. NÉPESSÉG ÉS TELEPÜLÉSEK

2.1. Demográfiai jellemzők	205
2.1.1. A népesség száma és térbeli eloszlása (<i>Kocsis Károly</i>)	205
2.1.1.1. Az 1950–1990 közötti időszak	205
2.1.1.2. Az 1990 óta eltelt időszak	206
2.1.2. Természetes szaporodás (<i>Kocsis Károly – Bálint Lajos – Makay Zsuzsanna – Wéber András</i>)	209
2.1.2.1. Termékenység	209
2.1.2.2. Életkilátások	210
2.1.2.3. Természetes szaporodás, fogyás	214
2.1.3. Vándorlás (<i>Dövényi Zoltán</i>)	217
2.2. A népesség összetétele	229
2.2.1. Nem és életkor (<i>Kocsis Károly</i>)	229
2.2.1.1. Nem szerinti összetétel	229
2.2.1.2. Életkor szerinti összetétel	230
2.2.2. Nemzetiség, nyelv (<i>Kocsis Károly – Tátrai Patrik</i>)	233
2.2.3. Vallás (<i>Kocsis Károly – Tátrai Patrik</i>)	239
2.2.4. Iskolázottság (<i>Dövényi Zoltán</i>)	243
2.2.5. Foglalkozás (<i>Dövényi Zoltán</i>)	248
2.3. Települések (<i>Molnár József – Papp Géza</i>)	254
2.3.1. A településhálózat fejlődése	254
2.3.2. Városhálózat	265
2.3.3. Szuburbanizáció, agglomerációk	277
2.3.4. A falusi népesség	281

3. A KÁRPÁT-MEDENCE GAZDASÁGA

3.1. A gazdaság fejlődésének általános tendenciái (<i>Fodor Gyula – Molnár Ernő</i>)	290
3.2. Magyarország gazdaságföldrajza	294
3.2.1. Bevezetés: történeti áttekintés, gazdasági folyamatok és változások Magyarországon a rendszerváltozás után (<i>Dávid Lóránt Dénes</i>)	294
3.2.2. A mezőgazdaság általános gazdasági jellemzése (<i>Dávid Lóránt Dénes – Marsелеk Sándor</i>)	297
3.2.2.1. Történeti áttekintés	297
3.2.2.2. Az agrártermelés helyzete	299
3.2.2.3. A (magyarországi) mezőgazdaság szerkezete	301
3.2.2.4. A magyarországi mezőgazdaság földrajza	305
3.2.2.5. A magyarországi mezőgazdaság jövőképe	313
3.2.3. Ipar és építőipar Magyarországon (<i>Molnár Ernő</i>)	315
3.2.3.1. A magyar ipar történelmi távlatokban	315
3.2.3.2. A magyarországi ipar szerkezete	318
3.2.3.3. A magyarországi ipar térbelisége	323
3.2.4. Szolgáltatások földrajza – terciér és kvaterner szektorok köréből, különös tekintettel a gazdasági szolgáltatásokra (<i>Dávid Lóránt Dénes</i>)	330
3.2.4.1. A (magyarországi) szolgáltatási szektor átalakulásának keretfeltételei	330
3.2.4.2. A (magyarországi) szolgáltatási szektor szerkezete	334
3.2.4.3. Közlekedés	335
3.2.4.4. Kereskedelem: nagykereskedelem-kiskereskedelem	343
3.2.4.5. Pénzügyi szolgáltatások	344
3.2.4.6. A negyedik (kvaterner) szektor	345
3.2.5. Magyarország turizmusföldrajza (<i>Dávid Lóránt Dénes – Horvát Dániel – Remenyik Bulcsú</i>)	347
3.2.5.1. Magyarország turizmusának főbb statisztikai adatai	347
3.2.5.2. A pandémia hatása Magyarországon a turizmusra 2020-ban	351
3.2.5.3. Magyarország turisztikai desztinációi, térségei	355
3.2.5.4. Magyarország turisztikai termékei	358
3.2.5.5. Magyarország turizmusának jövőképe	360
3.3. A szlovák gazdaság (<i>Fodor Gyula</i>)	363
3.3.1. Történeti és gazdaságtörténeti áttekintés	363
3.3.2. A mezőgazdaság jellemzői	364
3.3.3. Szlovákia ipara	366
3.3.4. Az ország közlekedési infrastruktúrája és szolgáltató szektora	367
3.3.5. Régiók és városok	369
3.3.6. Szlovákia turizmusa (<i>Berghauer Sándor</i>)	372
3.4. Kárpátalja gazdasága (<i>Fodor Gyula</i>)	373

3.4.1. Történeti áttekintés	373
3.4.2. Mezőgazdaság	374
3.4.3. Az ipar sajátosságai Kárpátalján	375
3.4.4. Közlekedés és szolgáltatások	380
3.4.5. Kárpátalja turizmusa (<i>Berghauer Sándor</i>)	381
3.5. Erdély gazdasági viszonyai (<i>Fodor Gyula</i>)	384
3.5.1. Történeti és gazdaságtörténeti áttekintés	384
3.5.2. A jelenlegi gazdaság általános jellemzése. A mezőgazdaság	385
3.5.3. Erdély ipara	387
3.5.4. Közlekedés és szolgáltatások	389
3.5.5. Regionális áttekintés és gazdasági központok	391
3.5.6. Erdély turizmusa (<i>Berghauer Sándor</i>)	393
3.6. A Vajdaság gazdasága (<i>Fodor Gyula</i>)	395
3.6.1. Történeti áttekintés	395
3.6.2. Mezőgazdaság a Vajdaságban	396
3.6.3. A vajdasági ipar jellemzői	398
3.6.4. A szolgáltató szektor	399
3.6.5. A Vajdaság turizmusa (<i>Berghauer Sándor</i>)	400
3.7. Pannon-Horvátország gazdasága (<i>Fodor Gyula</i>)	401
3.7.1. Történeti áttekintés	401
3.7.2. Pannon-Horvátország mezőgazdasága	402
3.7.3. Az ipar sajátosságai	403
3.7.4. Szolgáltatások Pannon-Horvátország területén	403
3.7.5. Pannon-Horvátország turizmusa (<i>Berghauer Sándor</i>)	404
3.8. A Muravidék gazdasági viszonyai (<i>Fodor Gyula</i>)	406
3.8.1. Általános tudnivalók	406
3.8.2. A Muravidék mezőgazdasága és ipara	406
3.8.3. Közlekedés és szolgáltatások a Muravidék területén	407
3.8.4. A Muravidék turizmusa (<i>Berghauer Sándor</i>)	407
3.9. Az Órvidék gazdasága (<i>Fodor Gyula</i>)	409
3.9.1. Általános tudnivalók	409
3.9.2. Mezőgazdaság és ipar az Órvidéken	409
3.9.3. A szolgáltató szektor jellemzői	410
3.9.4. Az Órvidék turizmusa (<i>Berghauer Sándor</i>)	410
MELLÉKLET: A Kárpát-medence régióinak gazdasági szempontból fontos települései	414

4. A KÁRPÁT-MEDENCE NÉPRAJZI SAJÁTOSságAI

4.1. A Kárpát-medence – a hazát kereső népek kohója (<i>Kész Barnabás – Kész Margit</i>)	422
4.1.1. Nemzetiségek a történelmi Magyarország területén	422

4.1.2. Etnikumok (kisebbségek)	423
4.1.2.1. Cigányok (romák)	424
4.1.2.2. A zsidóság	424
4.1.2.3. Kunok és jászok	425
4.2. Néprajzi csoportok, tájak, szigetek (Magyarország határain belül és túl)	
<i>(Kész Barnabás – Kész Margit)</i>	427
4.2.1. Alföld (Nagyalföld)	429
4.2.1.1. Hortobágy	429
4.2.1.2. Hajdúság	429
4.2.1.3. Nagykunság, Kiskunság (és Bugacpuszta)	429
4.2.1.4. Jászság	430
4.2.1.5. Kalocsa és környéke	431
4.2.1.6. Az alföldi városok világa	431
4.2.1.7. Kelet-Magyarország tájai	432
4.2.2. Dunántúl	436
4.2.2.1. Kisalföld: Hanság, Rábaköz, Szigetköz	437
4.2.2.2. Göcsej, Hetés és Órség	437
4.2.2.3. Somogyország, Ormánság és Dráva-szög	438
4.2.2.4. Sárköz és Mezőföld	438
4.2.2.5. Balaton-felvidék és Bakony	439
4.2.3. Felföld (Felvidék)	442
4.2.3.1. A palócok	443
4.2.3.2. A matyók	444
4.2.3.3. Zoboralja	444
4.2.3.4. Mátyusföld	444
4.2.3.5. Csallóköz	444
4.2.3.6. Felvidéki nevezetességek	445
4.2.4. Erdély	448
4.2.4.1. Partium	448
4.2.4.2. A szűkebb értelemben vett Erdély	450
4.2.4.3. Kalotaszeg	451
4.2.4.4. Mezőség	454
4.2.4.5. Torockó	454
4.2.4.6. Székelyföld	455
4.2.4.7. A csángók	459
4.2.5. Kárpátalja	460
4.2.5.1. Az Ungi-Tiszhát	462
4.2.5.2. Nagydobrony egyedisége	464
4.2.5.3. Munkács környéke	465
4.2.5.4. A Beregi-Tiszhát	466
4.2.5.5. A Szernye-mocsár, Tóhát térsége	468
4.2.5.6. Az Ugocsai-Tiszhát	470
4.2.5.7. Egy falunyi Szatmár – Nagypalád	474

4.2.5.8. A Tisza-völgy (Felső-Tisza-vidék)	475
4.2.5.9. Aknaszlatina – a sóra épült település	477
4.2.5.10. Gens fidelissima – ruszinok és ukránok	478
4.2.6. Délvidék	482
4.2.6.1. Bácska	482
4.2.6.2. Bánság (Bánát)	486
4.2.6.3. Szlavónia	485
4.2.7. Burgenland (Őrvidék)	486
4.3. Nyelvi hasonlóság és nyelvi változatosság a Kárpát-medencében (<i>Cserniczkó István</i>)	490

3.6. A Vajdaság gazdasága

Fodor Gyula

3.6.1. Történeti áttekintés

A Vajdaság elnevezés eredetileg azt a Szerbiához tartozó autonóm tartományt jelölte, amelyet a szocialista korszak elején a Jugoszláv Kommunista Párt és annak teljhatalmú vezére, Josip Broz Tito hozott létre (a hat jugoszláv tagköztársasággal, valamint a másik autonóm tartománnyal, Koszovóval egy időben). A Vajdaság mint tartománynév elterjedésével nagyjából az 1960-as évektől vált általánossá a vajdasági magyarság, a vajdasági magyarok fogalma.

A mai Vajdaság szerémségi területei már a Római Birodalomnak is részét képezték. A népvándorlás korában egymást váltva számos nép (köztük a hunok) telepedett meg a területen. A magyar honfoglalás után a magyarok mellett csekélyebb számú szláv lakosság élt a vidéken. A vármegyerendszer itt a 13. század végére alakult ki, majd a 14. századtól folyamatossá vált a török terjeszkedés elől menekülő szerb lakosság beköltözése a régióba. A század végén a mai Vajdaság területe volt az első, amely földrajzi elhelyezkedéséből adódóan megtapasztalta a törökök pusztítását. Bár a Hunyadi János hadvezérségével a nándorfehérvári (belgrádi) csatában aratott magyar győzelem egy időre visszavetette a török hadak előrenyomulását, azok pár évtized elteltével újult erővel támadtak az országra, nyomásuk pedig a mohácsi csatavesztésben csúcsosodott ki. Ezt követően a mai Vajdaság egyes részei egészen a 18. század elejéig török megszállás alatt maradtak. Miközben a harci cselekmények hatására az itteni magyarság száma állandóan fogyott, folyamatos volt a szerbek betelepülése a területre. A Habsburg-uralkodók tárt karokkal fogadták szolgálatukba a beköltöző ortodox vallású szerbeket, ugyanakkor változatos nemzetiségű és vallási hovatartozású egyéb népeket is letelepítettek a mai Vajdaságban: katolikus és protestáns németeket, evangélikus és katolikus szlovákokat, ortodox románokat, görögkatolikus ruszinokat stb. E folyamat eredményeként a terület már a 19. század közepére etnikailag, nyelvileg, vallásilag és kulturálisan is rendkívül sokszínűvé vált. A nemzetiségi-nyelvi ellentétek az 1848–49-es szabadságharc idején itt is kiéleződtek, a gyarapodó szerbség autonómiaigényei pedig felerősödtek.

A kiegyezés után már a magyar állam is befolyással lehetett a vajdasági etnikai-nyelvi folyamatokra: elsősorban az állami oktatási rendszer keretén belül indultak be bizonyos magyarosítási törekvések, de igencsak megkésve, emiatt alacsony határfokkal.

Az Osztrák–Magyar Monarchia részeként a Vajdaság is hamar megismerhette és átvehette a kontinens gazdasági, infrastrukturális, kulturális, építészeti–művészeti vívmányait, így a régiónak viszonylag gyorsan sikerült felzárkóznia az európai civilizáció fősodrához. Így nem meglepő, hogy a Vajdaság később a szocialista Jugoszláviának is az egyik legfejlettebb része volt, és ezt a helyzeti előnyt Szerbia részeként is megőrizte a tartomány. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy az utóbbi évtizedekben a Vajdaságon belül is egyre nőnek a regionális fejlettségbeli különbségek, különösen a nagyobb ipari központok (Újvidék, Szabadka, Nagybecskerek, Óbecse, Apatin) és az elmaradottabb vidéki térségek között.

A mai Vajdaság Autonóm Tartomány területe bő 20 ezer km². Három tájegysége a Duna–Tisza közti *Bácska*, a Tiszától keletre fekvő *Bánát (Bánság)* és a Duna–Száva közti *Szerémség*. A régió lakosságának kb. 13%-át kitevő, de erősen fogyatkozó magyarság fő tömbje Bácska északkeleti részén, a Tisza jobb partján fekvő *Horgos (Horgoš, 6)–Topolya (Bačka Topola, 15)–Bácsföldvár (Bačko Gradište, 5)* háromszögben található.

3.6.2. Mezőgazdaság a Vajdaságban

A Vajdaság túlnyomóan síksági területéből csak a Bánát déli részén és a Szerémségben emelkednek ki szigethegységek (*Fruška Gora, Verseci-hegység*). Így a Vajdaság Európa egyik legjobb adottságú agrárvidéke, Szerbia „éléstára”: főleg búza- és kukoricatermesztése, illetve állattenyésztése kiemelkedő, de jól terem itt a napraforgó, a cukorrépa, a kender és a komló is. A Fruška Gora lejtőin pedig híres borvidék is kialakult.

A régióban termesztett legfontosabb gabonanövény a *búza* és a *kukorica*, melyek fő termőközetei nagyjából egybeesnek: *Észak-Bácska* (Szabadka, Zombor, Óbecse, Topolya környéke), illetve a *Bánság középső és keleti része* (Nagybecskerek, Nagyikinda, Pancsova vidéke). Nemzetgazdasági szempontból a búza a fontosabb, vajdasági vetésterületének nagyságát tekintve viszont a főként takarmánygabonaként hasznosított kukorica számít jelentősebbnek. A többi gabonaféle közül még az *árpa* említhető (*Közép-Bánság, Dél-Bácska*), amelynek azonban az utóbbi időben jelentősen csökkent a vetésterülete.

Az *ipari növények* közül kiemelkedik a *cukorrépa* és a *napraforgó* termesztése. Előbbit régiószerte, utóbbit döntően *Észak-Bácska* és a *Közép-Bánság* területén vetik. A *szója* termesztése a rendszerváltás után futott fel, ennek köszönhetően Óbecsén szójafeldolgozó üzem is létesült. Ebből a növényből a Vajdaság az országos piac fő ellátója, hiszen a szója országos vetésterületének 9/10-e a régióban koncentrálódik (*Észak-Bácska, a Bánság középső és keleti része*).

A burgonya- és a zöldségtermesztés háztáji és nagyüzemi formában is elterjedt. *Burgonyát* leginkább a Magyararkanizsa–Horgos sávban, valamint Újvidék környékén termesztnek, a *zöldségfélék* (hagyma, fejeskáposzta, kelkáposzta, paradicsom stb.) vetésterülete pedig az egész tartományra kiterjed.

A *gyümölcsstermesztés* a Vajdaságban elsősorban alma, körte, szilva, meggy, cseresznye termesztését jelenti. A régió legnagyobb gyümölcslütfényei Szávaszentdemeter, Szabadka, Magyararkanizsa körzetében található.

Nagy múltra tekint vissza a vidék *szőlőtermesztése*. A szőlőtermő vidékek közül a leghíresebb a szerémségi *Fruška Gora* és környéke, ahol, hasonlóan a Vajdaság egészéhez, a fehérszőlő-fajták (tramini, sauvignon blanc, pinot blanc, muscat ottonel stb.) dominálnak. Ugyancsak ismert szőlőtermő régió a bánsági *Versec*, valamint a bácskai *Palics* (*Palić*, 8) és *Horgos* vidéke is.

Az *állattenyésztés* jelentősége messze elmarad a növénytermesztésé mögött. Szerbia teljes szarvasmarha-állományának például alig több mint 1/10-e található a Vajdaságban, tenyésztésük Zombor, Topolya, Szabadka, Szávaszentdemeter környékén összpontosul. Országos viszonylatban sokkal jelentősebb a régió *sertésállománya*, amelynek földrajzi elhelyezkedése jelentős átfedést mutat a szarvasmarha-tenyésztés vidékeivel. A *juh-* és a *baromfitenyésztés* térségszerte elterjedt, míg az édesvízi *haltenyésztés* Óbecse és Versec környékén koncentrálódik.

3.6.2.1. ábra. A Vajdaság, Pannon-Horvátország, a Muravidék és az Órvidék ipara

3.6.3. A vajdasági ipar jellemzői

Az ipar továbbra is a Vajdaság gazdaságának alap- és húzóágazata. Igaz, a régió *energiaipara* csak kb. 1/5 részben tudja kielégíteni a helyi villamosenergia-szükségletet, a többi távvezetékeken érkezik Szerbia más területeiről. Az ágazat két említést érdemlő üzeme *Újvidék és Szávaszentdemeter (Sremska Mitrovica, 38)* hőerőműve. A *vegyipart Pancsova (Pančevo, 76)* és *Újvidék* nagy kapacitású kőolaj-finomítói és petrolkémiai üzemei fémjelzik, amelyek részben a környéken kitermelt, részben a Dunán és az Adria-kőolajvezetéken érkező nyersolajat dolgozzák fel. Emellett *Versecen (Vršac, 36)* gyógyszer- és műanyaggyártás, *Újvidéken* pedig szappan-, kozmetikaicikk-, mosó- és tisztítószergyártás is folyik.

A vajdasági *kohászat* és *gépgyártás* elsősorban a mezőgazdaság szolgálatában áll: *Újvidéken* vetőgépeket, a szerémségi *Ópázován (Stara Pazova, 19)* cukorrépa-betakarító és silózó kombájnokat, míg a bánási *Törökbecsén (Novi Bečej, 13)* talajmegmunkáló gépeket gyártanak. A mezőgazdasági mellett a *közlekedési gépgyártás* is képviselteti magát a Vajdaságban: a kragujevaci FIAT-autógyár részére számos alkatrészt *Zomborban (Sombor, 48)* és *Újvidéken* gyártanak, míg *Nagybecskerekén, Apatinban (17)* és *Újvidéken* folyami hajók gyártása zajlik.

Az *építőanyag-gyártást* Vajdaság-szerte több mint félszáz üzem képviseli. Az ágazat „zászlóshajója” *Pancsova* üvegyára, valamint *Belcsény (Beočin, 8)* cementgyára, amelyet 2002-ben a francia Lafarge cég vásárolt meg.

Nagy hagyományokkal rendelkezik a Vajdaság *textilipara*, melynek húzóágazata a *ruhaipar*. A sok kis varrodai központ közül *Nagybecskerek* és *Ópázova* ruhagyarai emelkednek ki. A szerbiai viszonylatban rendkívül jelentős *bőr- és cipőipar* legnagyobb központja ugyancsak *Nagybecskerek*.

A vajdasági ipar egyik fő erőssége az *élelmiszer-feldolgozás*, amely számos jól fejlett alágazatot (konzerv-, tej-, hús-, cukor-, malom- sütőipar, tésztagyártás stb.) foglal magába. Például a *konzervipar* (főleg zöldség- és gyümölcskonzervgyártás) legnagyobb üzemei *Magyarkanizsán (Kanjiža, 10)*, *Zentán (Senta, 19)*, *Újvidéken* találhatóak, míg a fontosabb tésztagyárak *Újvidéken, Zentán* és *Szabadkán*. Az *édességgyártás* központja *Versec* és *Szabadka*, a növényolajiparé *Óbecse (Bečej, 24)* és *Nagybecskerek*, a Vajdaság messze földön híres *sőripara* pedig *Apatinban, Pancsován* és *Óbecsén* összpontosul.

A Vajdaság legnagyobb városa *Újvidék (Novi Sad, 250)*, a szerbiai magyarság kultúrközpontja, jelentős mezőgazdasági gépgyártással, vegyiparral és élelmiszeriparral.

Észak-Bácska legfontosabb városa *Szabadka* (*Subotica*, 98), ahol a legnépesebb, jelenleg mintegy 40000 főnyi magyar közösség él. A Bánát központja *Nagybecskerek* (*Zrenjanin*, 76), amely sokoldalú textil- és élelmiszeriparral rendelkezik.

3.6.4. A szolgáltató szektor

Bár a helyi *tercier szektor* fejlettsége még sok kívánnivalót hagy maga után, a szolgáltatások bizonyos típusait tekintve a Vajdaság Szerbia élvonalába tartozik: például a főváros után Újvidék számít az ország második legnagyobb pénzügyi szolgáltató központjának.

A *külkereskedelem* is a régió dinamikusan fejlődő ágazata, amit bizonyít, hogy a Vajdaság kereskedelmi mutatói általában az országos átlag felett vannak. Az *export* palettáján az élelmiszeripari termékek, a vegyipari cikkek, a textilárúk, az olajszármazékok, a bőrárúk, a gépek és az ipari berendezések a legfontosabbak. Az *import* tételei közül kiemelkednek az elektromos és optikai berendezések, a kohászati termékek, a közlekedési eszközök, az egyes textilipari cikkek. A még intenzívebb kereskedelmi kapcsolatok legnagyobb gátja a *közlekedési rendszer*, elsősorban a közút- és vasúthálózat viszonylagos fejletlensége.

Az *alapszolgáltatások* közül az *oktatás* jobb, az egészségügy valamivel rosszabb helyzetben van. A közoktatás és szakképzés intézményrendszere egyaránt jól kiépült, majdnem minden vajdasági település rendelkezik legalább alapfokú vagy általános iskolával. Ezek közül sok a nemzeti kisebbségek nyelvén oktató (magyar, román, szlovák tanítási nyelvű) intézmény. A helyi oktatási rendszer elemei a nagyobb településekhez köthető középiskolák, szakközépiskolák és szakmunkásképző intézmények is, míg az ágazat csúcsán a régió 7 főiskolája és a 14 karral rendelkező Újvidéki Egyetem áll.

Az *egészségügyi intézmények* számát tekintve is egyértelmű Újvidék vezető szerepe: a legnagyobb városi kórház és annak klinikája az összes osztállyal rendelkezik. Az orvosokkal való ellátottság viszont régiószerte alacsony, hiszen egy orvosra átlagosan több mint 1000 páciens jut. Hasonló a helyzet az ápoló- és ellátószemélyzet esetében is. A vajdasági egészségügyi rendszer másik fő hiányossága, hogy az újvidéki városi kórház kivételével a betegellátást szolgáló infrastruktúra jelentősen elavult.

Географія Карпатського басейну: природа, суспільство, економіка, етнографія. Наукове видання (колективна монографія) / Редактори: Йосип Молнар, Гейзо Папп.

Автори: Єва Андрик, Лайош Балінт, Олександр Бергхауер, Андраш Вебер, Тімео Вінце, Шандор Генці, Іштван Годнодь, Даніел Горват, Лорант Денеш Давід, Ендре Добош, Золтан Довені, Барнабаш Кейс, Маргіт Кейс, Ержебет Когут, Степан Коложварі, Карой Кочіш, Жужанна Макаі, Шандор Маршалек, Ерно Молнар, Йосип Молнар, Федір Молнар, Стефан Молнар Д., Гейзо Папп, Булчу Ременік, Патрік Татраї, Дюло Фодор, Степан Черничко, Золтан Чома, Петер Чорба.

Терміни – Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Будапешт–Берегове, 2022. – 504 с. (угорською мовою)

ISBN 978-615-81834-4-4

Монографія Географія Карпатського басейну вийшла в світ через десятиріччя після видання під такою ж самою назвою найбільш обширної на сьогодні в даній тематиці синтетичної роботи. Мета авторського колективу була не поглибити, деталізувати вищезгаданий аналіз, радше створення видання, яке меншим обсягом та менш фаховою термінологією може зацікавити більш широке коло читачів, а також стати частиною рекомендованої літератури регіональних географічних, краєзнавчих та країнознавчих дисциплін ЗВО.

УДК 911.2(4-11)

Наукове видання
**Географія Карпатського басейну:
природа, суспільство, економіка, етнографія**
Колективна монографія
2022 р.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту
ім. Ф.Ракоці ІІ (протокол № 5 від 28.06.2022).

Підготовлено кафедрою географії та туризму і Видавничим відділом
Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ.

Редакційна колегія:
Головний редактор: Йосип Молнар
Відповідальний редактор: Гейзо Папп

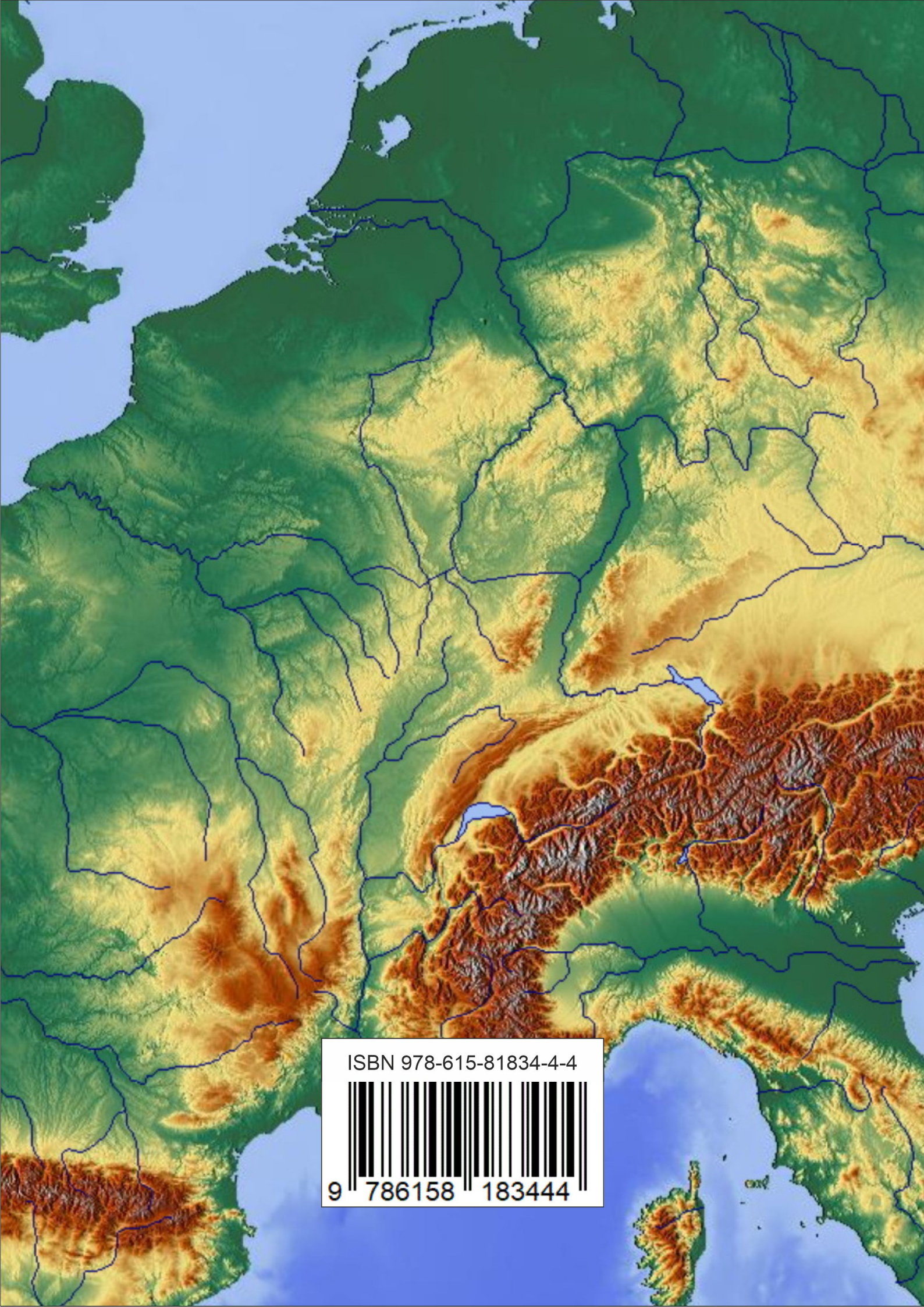
Рецензенти:
Тімеа Кіш, DSc (Сегедський університет, м. Сегед, Угорщина)
Янош Пензеш, PhD (Дебреценський університет, м. Дебрецен, Угорщина)

Технічне редагування та верстка: Гейзо Папп
Коректура: Едіна Шін
Дизайн обкладинки: Стефан Молнар Д.

Відповідальний за випуск: Олександр Добош

За зміст колективної монографії відповідальність несуть автори.

**Видання підготовлене за підтримки Фонду національної співпраці ЗАТ
«Благодійний фонд ім. Габора Бетлена»**

ISBN 978-615-81834-4-4

9 786158 183444